

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто поняття комунікації, професійно-комунікативної компетентності майбутніх учителів; виділено три основні компоненти вміння спілкування: психотехнічний, експресивний та інтерактивний. Визначено поняття “комунікативні уміння”; наведено прості й складні комунікативні вміння. Сформульовано завдання з формування комунікативної компетентності з урахуванням комунікативних умінь на заняттях з англійської мови, а також наведено приклади аудиторних і позааудиторних заходів, спрямованих на формування комунікативних умінь майбутніх педагогів.

Ключові слова: комунікація, комунікативні вміння, професійно-комунікативна компетенція, факультет іноземної філології, педагогічний університет, англійська мова.

Нова парадигма розвитку освіти передбачає формування розвинутої особистості вчителя іноземної мови, котрий уміє швидко орієнтуватися в сучасному світі й майстерно володіє комунікативною компетентністю, в основі якої лежать комунікативні вміння. Від сформованості комунікативних умінь майбутніх учителів англійської мови залежить не лише успішність у навчанні учнів іноземної мови, а й ефективність вирішення конфліктних ситуацій, організація позакласної роботи в класі тощо.

Комунікативні вміння особистості формуються під час її спілкування з іншими людьми у процесі життєдіяльності. Однак успішність сформованості комунікативних умінь студентів і учнів здебільшого залежить від цілеспрямованої роботи педагогів і вчителів.

Мета статті – розглянути особливості організації цілеспрямованої роботи з формування комунікативних умінь студентів факультету іноземної філології педагогічного університету в процесі вивчення ними англійської мови.

Проблемі дослідження спілкування, розвитку комунікативних умінь та навичок присвячені праці вчених-лінгвістів (Ф. Буслаєва, О. Потебні), психологів (Л. Виготського, П. Гальперіна, І. Зимньої, М. Жинкіна, О. Леонтьєва), методистів (Н. Бабиц, О. Біляєва, М. Вашуленко, Т. Донченко), педагогів (В. Гриньової, В. Кан-Каліка, Л. Рибалко, Л. Паська) та ін.

Розглядаючи комунікативні уміння й особливості їх формування, варто передусім дати визначення поняттю комунікації. Комунікація (від лат. *communicatio* – єдність, передача, з'єднання, повідомлення, пов'язаного з дієсловом лат. *communico* – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, похідним від лат. *communis* – спільний) – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами [4]. Т. Щербан, розглядаючи спілкування (комунікацію) як процес взаємодії людей, які певним чином відображають один одного, ставляться один до одного і впливають один на одного, виділяє, відповідно до цієї моделі, три основні компоненти вміння спілкування: *психотехнічний, експресивний та інтерактивний*. Розвиток психотехнічного компонента комунікативних умінь, на думку дослідника, забезпечується спеціальними психотехнічними вправами, спря-

мованими на формування професійно значущих особливостей (спостереження, інтуїції, уяви тощо). Формування експресивного компонента забезпечується вправами для розвитку міміко-пантомімічної діяльності, природності й виразності поведінки людини у публічній ситуації. Розвиткові інтерактивного компонента сприяє організація ділових ігор [7].

Формування комунікативних умінь розглядають у контексті формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх учителів. Під професійно-комунікативною компетентністю майбутнього вчителя англійської мови розуміємо здатність фахівців використовувати англійську мову у спілкуванні з іншими людьми, здатність творчо, цілеспрямовано, доречно встановлювати та підтримувати необхідні професійні контакти з урахуванням конкретної ситуації та комунікативної спрямованості. Професійно-комунікативна компетентність синтезує в собі загальну культуру спілкування та специфічні прояви у професійній діяльності. Зазначена компетентність вимагає чіткого орієнтування в професійній ситуації й вибору саме тих засобів комунікації, що є найбільш ефективними [2].

Комунікативні вміння визначають як вид професійних умінь педагога, які відображають рівень його готовності до реалізації професійного спілкування (вміння соціальної перцепції, вміння саморегуляції, вміння мовного й немовного контакту з учнями, вміння управляти своєю поведінкою) [5]. Виділяють прості й складні комунікативні вміння. До *простих умінь* зараховують:

- вміння вербального і невербального спілкування, тобто вміння говорити, слухати, використовувати жести, міміку, пантоміміку, погляд, інші невербальні засоби;

- вміння розподіляти свою увагу;

- вміння соціальної перцепції (сприймати та розуміти внутрішній стан партнера за зовнішніми ознаками);

- вміння прогнозувати реакцію партнера по спілкуванню;

- вміння “подавати себе” у спілкуванні з певною аудиторією;

- вміння керувати своєю поведінкою у спілкуванні.

Складні комунікативні вміння розподіляють на:

- вміння встановити діловий та емоційний контакт із партнерами;

- вміння організувати пристосування у спілкуванні;

- вміння здійснювати “комунікативну атаку”;

- вміння втримати і перехопити ініціативу у спілкуванні;

- вміння спрямовувати процес спілкування на розв’язання педагогічних завдань тощо [1; 5; 7].

Робота над формуванням комунікативних умінь є невід’ємною частиною процесу вивчення іноземної мови. Метою вивчення іноземної мови є формування у студентів комунікативної компетентності з урахуванням комунікативних умінь, сформованих на основі мовних знань і навичок, оволодіння вміннями та навичками спілкуватися в усній і письмовій формі з урахуванням мотивів, цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях.

Для досягнення зазначеної мети передбачається робота над: 1) правильною вимовою і розрізненням на слух звуків, слів, словосполучень і речень; 2) оволодінням найбільш уживаною англійською лексикою у межах визначеної тематики і сфери спілкування; участю у діалогічному спілкуванні (вміння вести етикетний діалог і діалог-розпитування під час повсякденного спілкування); 3) формуванням вміння коротко висловлюватися у межах тематики і сфери спілкування, відтворюю-

вати на пам'ять римовані твори тощо. Усе це досягається під час виконання системи комунікативних вправ і завдань як на заняттях, так і під час виконання домашніх завдань. Однак комунікативні уміння студентів є складним явищем і передбачають формування не лише під час аудиторної роботи, а й після занять шляхом залучення студентської молоді до активної участі у житті групи, факультету, університету.

Для комплексного формування комунікативних умінь, що є взаємопов'язаними й часто потребують одночасної реалізації, викладачам англійської мови, психолого-педагогічних дисциплін і кураторам рекомендовано запровадити заходи, що іноді спрямовані на формування кількох умінь одночасно. Нижчезазначені заходи можна проводити як на заняттях з англійської мови, так і під час позааудиторної роботи зі студентами. Розглянемо їх детальніше.

Для формування *вміння орієнтуватися в комунікантах*, а також *уміння враховувати індивідуальні й вікові особливості комунікантів*, варто ввести у навчально-виховний процес: підготовку до публічного виступу; підготовку та проведення презентацій проектів з теми, що вивчається на практичних заняттях з англійської мови; завдання, пов'язані із так званим "вільним спілкуванням", тобто комунікацією, не обмеженою ні змістом, ні іншими характеристиками (наприклад, під час кураторської години (або на заняттях з педагогічної майстерності чи англійської мови), обговорюючи останні новини країни, мова якої вивчається, можна надати студентам можливість висловитися, перейти на іншу тему, не обмежуючи хід бесіди й вираження емоцій. Таким чином, молоді люди мають змогу виявити свої почуття, думки, відчуття, що вони можуть вільно спілкуватися у своїй групі й мати право на власну точку зору); залучення партнерів спілкування осіб, які не входять до складу групи (інших викладачів, носіїв мови); ігри-тренінги; рольові ігри ("Моделювання спілкування у різних ігрових ситуаціях передбачає вибір відповідних мовних засобів та активізує засвоєння програмного матеріалу, надає студентові можливість виступити у будь-якій соціальній ролі, планувати особисту мовну поведінку й поведінку опонента, у результаті чого реалізація мовних дій набуває статусу "природного" висловлення" [6, с. 45]).

Для формування *вміння відчувати й підтримувати зворотний зв'язок* варто готувати майбутніх викладачів іноземної мови до публічного виступу, давати завдання підготувати і показати презентацію. Для того, щоб сформувати *вміння використовувати вербальні й невербальні засоби комунікації (жести, міміку, пантоміміку)*, варто роз'яснювати правила ведення бесід і дискусій; проводити ігри-тренінги. Для того, щоб студенти могли *орієнтуватися у паралінгвістичній системі знаків у комунікативній ситуації* (голос, тональність, діапазон), слід дати їм завдання підготувати цікаві факти і міні-виступи до занять; готувати і проводити презентації; проводити бесіди та дискусії як на заняттях з англійської мови, так і у позааудиторній роботі. Для формування *знання екстралінгвістичної системи знаків у комунікативній ситуації* (темп мовлення, логічний наголос, паузи) важливо готувати студентів до публічних виступів, проведення презентацій. *Орієнтуватися в нестандартних ситуаціях* допоможуть варіації у широких межах умов спілкування (місця, часу, завдання); включення у навчальний процес завдань на "вільне спілкування", ігри-тренінги. Уміти *діяти в конфліктних ситуаціях* допоможе аналіз конфліктних ситуацій; аналіз педагогічних ситуацій; розігрування комунікативних ситуацій як з попередньою підготовкою, так і без неї. *Уміння слухати* навчить підготовка цікавих фактів та міні-виступів до занять; вивчення правил ведення бесід і дис-

кусій. Для того, щоб навчитися *встановлювати психологічний контакт*, студентам варто брати участь у проведенні бесід та дискусій; готуватися до публічних виступів; готувати презентації, брати участь у “вільному спілкуванні”; спілкуватися як партнери з особами, які не входять до складу групи (інші викладачі, носії мови). Для того, щоб навчити студентів *аналізувати ситуацію*, варто проводити: аналіз конфліктних ситуацій; аналіз педагогічних ситуацій; розігрування комунікативних ситуацій як з попередньою підготовкою, так і без неї; перегляд та обговорення навчальних відеофільмів; читання й обговорення літературних творів; написання творів за переглянутими фільмами і прочитаними творами художньої літератури [3; 14].

Робота з формування комунікативних умінь студентів факультету іноземної філології педагогічного університету в процесі вивчення англійської мови має проводитися як викладачами фахових дисциплін, так і кураторами академічних груп. З метою підвищення ефективності формування комунікативних умінь викладачі й куратори академічних груп можуть внести доповнення до змісту занять і узгодити їх із певними темами навчальних курсів, зокрема такими, як “Основи педагогічної майстерності”, “Психологія”, “Практичний курс англійської мови”. Курс ВНЗ із основ педагогічної майстерності передбачає вивчення тем “Педагогічне спілкування, його функції, стилі. Педагогічний такт як одна з форм здійснення взаємодії педагога й учнів”, “Культура педагогічного спілкування. Розвиток комунікативних умінь майбутнього вчителя” [5]. У підготовці до занять з формування комунікативних умінь варто використовувати праці Д. Карнегі, рекомендації О. Істратової, Д. Лихачова, Р. Вердербер і К. Вердербер, В. Гриньової та С. Омельченко, а також різноманітні посібники і підручники з риторики і формування вмінь спілкуватися англійською мовою. Важливо також перед початком проведення роботи з формування комунікативних умінь студентів ознайомити викладачів із основами комунікативного методу навчання [3].

Висновки. Робота з формування комунікативних умінь майбутніх педагогів реалізується через низку навчально-виховних завдань, що проводять як викладачі фахових дисциплін, так і куратори академічних груп. Часто один і той самий захід або завдання може бути спрямованим на формування різних комунікативних умінь. У роботі над комунікативними вміннями варто використовувати однаковою мірою праці педагогів, психологів і лінгвістів. Процес формування комунікативних умінь студентів факультету іноземної філології педагогічного університету у процесі вивчення англійської мови є складним і тривалим, адже потребує постійної підготовки і система підходу.

Список використаної літератури

1. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичні та методичні аспекти) : [монографія] / В.М. Гриньова. – Х. : Основа, 1998. – 300 с.
2. Денищич Т. Принципи формування комунікативних умінь і навичок майбутніх фахівців з історії та політології / Тетяна Денищич // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2010. – Вип. 50. – С. 203–211.
3. Китайгородская Г.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам : [учеб. пособ.] / Г.А. Китайгородская. – М. : Высш. школа, 1982. – 141 с.
4. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації / Георгій Георгійович Почепцов. – К. : Видавничий центр “Київський університет”, 1999. – 308 с.
5. Рибалко Л.С. Основи педагогічної майстерності. Вступ до Вчительської професії : навч.-метод. посіб. [для вищих педагогічних навчальних закладів України] / Л.С. Рибалко, Л.Б. Пасько. – Х. : ХДПУ імені Г.С. Сковороди, 2004. – 117 с.
6. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер ; [пер. с англ.]. – М. : Феникс, 1994. – 688 с.

7. Щербан Т.Д. Психологія навчального спілкування : [монографія] / Т.Д. Щербан. – К. : Міленіум, 2004. – 346 с.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2013.

Марина Е.В. Формирование коммуникативных умений студентов факультета иностранной филологии педагогического университета в процессе изучения английского языка

В статье рассмотрено понятие коммуникации, профессионально-коммуникативной компетентности будущих учителей; выделены три основных компонента умения общаться: психотехнический, экспрессивный и интерактивный. Дано определение понятию “коммуникативные умения”, приведены простые и сложные коммуникативные умения. Сформулированы задачи по формированию коммуникативной компетентности с учетом коммуникативных умений на занятиях по английскому языку, а также приведены примеры аудиторных и внеаудиторных мероприятий, направленных на формирование коммуникативных умений будущих педагогов.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативные умения, профессионально-коммуникативная компетенция, факультет иностранной филологии, английский язык.

Marina O. Forming communicative skills of foreign philology department students at a pedagogical university in the process of learning English

The article deals with the notion of communication, professional-communicative competence of future teachers. The notion of professional-communicative competence of a future teacher of English has been defined as the ability of a professional to use English in communication with other people; to establish and support the necessary contacts creatively and determinedly taking into consideration a particular situation and the direction of communication. Three basic components of the ability to communicate have been singled out: psycho-technical, expressive, and interactive. The notion “communicative skills” has been defined as the kind of professional skills of a teacher that reflect his level of readiness for professional communication realization (the ability for social perception, the ability of self-control etc.); examples of simple (the ability to distribute attention; the ability for social perception etc.) and complex (the ability to come into business and emotional contact with partners; the ability to intercept and keep the initiative in communication etc.) communicative skills have been given. Tasks aimed at forming communicative competence considering communicative skills at English classes have been determined (to pronounce words correctly; to identify sounds, words, word combinations and sentences; participation in dialogue speech; the ability to speak shortly within the given topic and sphere of communication etc.). The following communicative skills have been illustrated: the ability to orientate oneself in communicants, the ability to take into account individual and age peculiarities of communicants, the ability to orientate oneself in non-standard situations, the ability to be able to act in conflict situations etc.

Examples of curricular and extracurricular activities aimed at forming communicative skills of future teachers have been supplied: preparation for making a public speech; preparation and presentation of projects on the given topic; introducing tasks connected with “free” communication (communication that is not inhibited by content and other characteristics); involving people that are not group members into the process of communication (other lecturers, native speakers); games-trainings.

Key words: communication, communicative skills, professional-communicative competence, foreign philology department, the English language.